

F. Teller

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Kilenczedik évfolyam.

SZAMOSUJVÁRTT.

Todorán Endre »Aurora« könyvnyomdája

1895.

Az „Armenia“ eddigi dolgozótársai.

- Ábrahám Zachár* (Szamosújvár.)
Abrahámné Gámán Erzsé (Sz.újvár.)
Dr. Akoncz Károly (Kolozsvár.)
Alexáné Kepri Anna (Szamosújvár.)
Avedik Lukács (Erzsébetváros.)
Bányai Elemér (Szamosújvár.)
Bárány János (Maros-Vásárhely.)
Bárány Lukács (Szamosújvár.)
Id. báró Bornemissza Károly (Deés.)
Czetz János (Buenos Aires; Amerika)
Cselingárián Jakab (Budapest.)
Csiky Lukács (Erzsébetváros.)
Dr. Csiky Viktor (Kolozsvár.)
Csontos János (Budapest.)
Duha Dávid (Újvidék.)
Dr. Erődi Béla (Budapest.)
Dr. Esterházi Sándor (Kassa.)
Esztegár Berta (Kolozsvár.)
Esztegár Gergely (Szamosújvár.)
Dr. Esztegár László (Budapest)
Fáraó Simon (Csik-Szépvíz.)
Dr. Fejér Dávid (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Fejér Gerő (Gyulafehérvár.)
Felekíné Munkácsi Flóra (Budapest.)
Filép Gábor (Tasnád.)
Dr. Fogalyán Tivadar (Deés.)
Dr. Gajzágó Béla (Kolozsvár.)
Gajzágó Ferenc (Szamosújvár.)
Gajzágó Manó (Budapest)
Gajzágó Salamon (Budapest)
Gajzágóné Simai Irma (Kolozsvár.)
Dr. Gopcsa Jakab (Szamosújvár)
Gopcsa Joáchim (Szamosújvár.)
Dr. Gopcsa László (Budapest.)
Govrik Gergely (Erzsébetváros.)
Görög Joáchim (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Harmath Domokos (Szamosújvár.)
Harmath Ilona (Szamosújvár.)
Harmath Lujza (Moson.)
 † *Dr. Hánusz János* (Bécs.)
Dr. Hermann Antal (Budapest.)
Hornyis Ferenc (Gattája.)
 † *Höke Lajos* (Kaposvár.)
Hummer Nándor (Budapest.)
Dr. Issekutz Viktor (Erzsébetváros.)
Kapatán Márton (Szamosújvár.)
Karátsonyi Károly (Szamosújvár.)
Dr. Kabdebó Ferenc (Maros-Vásárhely)
Kordin Mariska (Budapest.)
Gróf Kornis Viktor (Szent-Benedek.)
Dr. Kosutány Tamás (Magyar-Ovár.)
Kovács János (Kolozs vár.)
Kozma Dóme (Deés.)
 † *Kozocsa Tivadar* (Budapest.)
Kritsa Klára (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Kritsa Kourád (Gyergyó-Szt-Miklós)
Kritsa Iéler (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Gróf Kuun Géza (Maros-Németi.)
- László Márton* (Szamosújvár.)
Lukács Béla (Budapest.)
 † *Markovits Jakab* (Erzsébetváros.)
Dr. Máty István (Kolozsvár)
Márton Dávid (Lugos.)
Dr. Mártonfi Lajos (Szamosújvár.)
Merza Gyula (Kolozsvár.)
Mihálfi Imre (Szamosújvár.)
Dr. Moldován Gergely (Kolozsvár.)
Dr. Molnár Antal (Budapest.)
Mozsgofján Chácshádúr (Bukarest.)
Murádin János (Arad.)
Novák Antal (Szamosújvár.)
Dr. Nuricsán József (Budapest.)
Oncs József (Nagy-Iklód)
Orel Máté (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Ornstein József (Szamosújvár.)
Papp Mózes (Kolozsvár.)
Pappné Kerekes Emília (Szamosújvár.)
Páll Bogdán (Szamosújvár.)
Dr. Patrnbány Lukács (Budapest.)
Placsintá. Dávid (Szamosújvár.)
Dr. Réthy László (Budapest.)
Rudnyászký Gyula (Arad.)
Sallak Róza (Nagy-Enyed.)
Dr. Salzbauer János (Kolozsvár.)
Sándor József (Kolozsvár.)
Simay Gergely (Szamosújvár.)
Dr. Simay Gyula (Kolozsvár.)
Dr. Simay János (Szamosújvár.)
Szamosi János (Kolozsvár.)
Dr. Szilágyi Sándor (Budapest.)
Szongott Kristóf (Szamosújvár.)
Szongott Margit (Bécs.)
Gróf Teleki Sándor (Budapest.)
Dr. Temesvári János (Szamosújvár.)
Téglás Gábor (Déva.)
Dr. Tótor József (Gyulafehérvár.)
Dr. Torma Miklós (Deés.)
Tórma Zsófia (Szászváros.)
Télly Iván (Budapest.)
 † *Törös Tivadar* (Budapest.)
Dr. Turcsáné Placsintár Gizella (Klzs.)
Dr. Turcsa János (Kolozsvár.)
Turcsa Mihály (Bécs.)
Tutsek Anna (Budapest.)
Vadnay Károly (Budapest.)
Vajna Károly (Szamosújvár.)
Vajmáné Stock Leopoldin (Szamosújvár.)
Vámbéry Armin (Budapest)
Vásárhelyi Boldizsár (Deés.)
Veszely Károly (Borbánd.)
Vikár Béla (Budapest.)
Voith Antal (Gyulafehérvár.)
Voith Miklós (Szamosújvár)
Dr. Wislocki Henrik (Budapest)
Dr. Wislockiné Dörfler F. Anna (Bpst.)

Tartalom.

I. Főczikkek.

	Lap.
<i>Álexa Tódorné Kepri A.,</i>	Az örmény konyha kézikönyve 282.
<i>Bárány Lukács,</i>	Emléksorok az „Armenia“ . . . 115.
<i>Id. báró Bornemissza K.,</i>	Magyar és örmény . . . . . 98.
<i>Dr. Csiky Viktor,</i>	Üdvözlét az „Armeniának“ . . . 99.
<i>Cselingárián Jakab,</i>	Az örmények államjogi helyzete 132.
„ „	Az örmények nemzeti viselete . 347.
„ „	Izmirlián Máté patriarkha . . . 379.
<i>Czetz János,</i>	Levél Dél-Amerikából . . . . . 182.
<i>Donszky Lukács,</i>	A mi örményeink . . . . . 285.
<i>Esztegar Gergely,</i>	Csákány Adeodát (1819—1894) . 25.
„ „	Álmodám hogy . . (költ. akrostikon) 140.
„ „	A száműzött (költemény) . . . . 239.
<i>Felekiné Munkácsi Flóra,</i>	Emléksorok az „Armenia“ . . . 140.
<i>Fáraó Simon.</i>	Nyílt levél az erd. örm kath. paps. 50.
<i>Fehér Gerő,</i>	Emlékszem jól . . . (költemény) . 113.
<i>Dr. Gopesa László,</i>	Dr. Korbuly Imre . . . . . 65.
„ „	A századik füzet . . . . . 141.
<i>Harmath Lujza,</i>	Levél a szerkesztőhöz . . . . . 111.
<i>Hummer Nándor,</i>	Emléksorok az „Armenia“ . . . . 126.
<i>Dr. Herrmann Antal,</i>	Kegyelet . . . . . 136.
<i>Govrik J. Gergely,</i>	Az „Armenia“ és Szongott Kristóf 142.
<i>Dr. Gajzágó Béla,</i>	Egy örmény folyóirat . . . . . 363.
<i>Kritsa Péter,</i>	Magyar király-hymnus . . . . . 284.
<i>László Márton,</i>	Irodalomtörténeti szemelvények . 154.
<i>Kordín Mariska,</i>	Emléksorok az „Armenia“ . . . . 110.
<i>Gr. Kornis Victor,</i>	Emléksorok az „Armenia“ . . . . 101.
<i>Kritsa Klára,</i>	A magyar-örmény nők . . . . . 116.
„ „	Az édes anya szeretete . . . . . 250.
„ „	Már késő (rajz) . . . . . 11, 40.
<i>Lukács Béla,</i>	Emléksorok az „Armenia“ . . . . 97.
<i>Merza Gyula,</i>	A magyar-örm. Geniuszhoz (költ.) 112.
„ „	A magyar-örmények ethnográfiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról 314, 356, 387.
<i>Mihálfí Imre,</i>	Ábgár herceg álma (tündérrege) 46.
„ „	Teherán Rózsája (keleti néprege) 141.
„ „	Három ifjú (románcz) . . . . . 161.
<i>Dr. Mály István,</i>	Üdvözlét az „Armenia“-nak . . . 108.

	Lap.
<i>Dr. Molnár Antal,</i>	Örményországon keresztül . . . 5, 37, 69.
" "	Áni romjai között . . . . . 106.
" "	Az örményorsz. vérengzések (m. a.) 150.
" "	Örményország őstörténetéből 185, 213, 246, 278, 310.
" "	Kis-Örményország . . . . . 351, 382.
<i>Dr. Moldován Gergely,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . . . 127.
<i>Murádin János,</i>	A jó pásztor (költemény) . . . . . 52.
<i>Papp T. Kerekes Emilia</i>	Az örmény konyha kézikönyve (Ho- gyan készül a chádájégh?) 188.
<i>Placsintár Dávid,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . . . 114.
<i>Sallak Róza,</i>	Rege a szép örm. lányról (költ.) 8.
" "	Üzenet egy örmény lánynak (költ.) 71.
" "	A leányka könnyei (költemény) . 131.
" "	A mi gyászunk (költemény) . . . 154.
" "	A Lunka mélyében (költemény) . 188.
" "	Irmának (költemény) . . . . . 217.
" "	Azraela (költemény) . . . . . 254.
" "	Egy szép szemű örm. leánynak (költ.) 331.
" "	Egyszerű történet (költemény) . 355.
" "	Enyelgés (költemény) . . . . . 387.
<i>Simay Gergely,</i>	Áldozatok (Sáházizján költeménye) 4.
" "	Új-Örményország (költemény) . . 36.
" "	Emléksorok (Pátkánián Ráfael költ.) 68.
" "	Az örmény aggastyán (Thopál költ.) 101.
" "	Éljen Örményország (Thopál költ.) 149.
" "	Szászun (Párzáfrán költeménye) . 189.
" "	A kínaiak reggeli dala (Pátká- nián költeménye) . . . . . 213.
" "	Áboviáncz emlékére (költemény) . 246.
" "	A haza (Luszín költeménye) . . . 277.
" "	Az örmény katonák dala (Dzadu- rián költeménye) . . . . . 309.
<i>Simay Gergely,</i>	Az örmény gyermek (Várt költ.) 350.
" "	Szent fogadás (M. A. M. költ.) . 382.
<i>Dr. Simay János,</i>	1895 . . . . . 142.
<i>Szivárvány,</i>	„Az örmény konyha kézikönyve” 265.
" "	A második szerkesztői látogatás . 319.
<i>Szamósi János,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . . . 101.
<i>Dr. Szilágyi Sándor,</i>	" száz. füz. 99.
<i>Szongott Kristóf,</i>	Sáházizján, a költő . . . . . 1.
" "	Egy bőkezü Maecenas. — Kovrig Tivadar . . . . . 33.
" "	A katolicizmus Perzsa-Örmény- országban . . . . . 91.
" "	Az örmény nő . . . . . 129.

	Lap.
<i>Szongott Kristóf,</i>	Nubárpasa, Egyptom miniszterelnöke . . . . . 147.
" "	Pap Tódorné Kerekes Emilia . . . . . 179.
" "	Nemzeti apostolunk emlékünnepe . . . . . 211.
" "	A koronázás évfordulója . . . . . 231.
" "	Dseráz Minász a „L' Armenie” szerk. . . . . 243.
" "	Czetz Gergely uti naplójából . . . . . 265.
" "	A király-hymnus öröme . . . . . 285.
" "	Egy erzsébetvárosi volt polgármester (Lengyel Márton) . . . . . 307.
<i>Dr. Temesváry János,</i>	A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei:
" "	Karátsonyi család (beodrai gróf) . . . . . 15.
" "	Kis család . . . . . 53.
" "	Korbuly család (lomperdi) . . . . . 56.
" "	Kövér család . . . . . 76.
" "	Kristóf-Jakabfy család . . . . . 162.
" "	Lászlófy család . . . . . 169.
" "	Lázár család . . . . . 189.
" "	Lengyel család . . . . . 220.
" "	Lukács család . . . . . 224.
" "	Markovics család (kisterpesti) . . . . . 256.
" "	Mártonfi család . . . . . 261.
" "	Novák család . . . . . 290.
" "	Patrubán család . . . . . 294.
" "	Pattanyus család . . . . . 331.
" "	Placsintár . . . . . 334.
" "	Rácz család . . . . . 340.
" "	Simay család . . . . . 366.
" "	Szarukán család . . . . . 397.
" "	Szentpéteri család . . . . . 401.
<i>Téglás Gábor,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . . . 127.
<i>Tótfly Iván,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . . . 110.
<i>Dr. Tódor József,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . . . 110.
<i>Dr. Torma Miklós,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . . . 103.
<i>Vámbery Armin,</i>	" " . . . . . 99.
<i>Vadnay Károly,</i>	" " . . . . . 98.
<i>Vajna Károly,</i>	" " . . . . . 127.
<i>Vajna Károlyné,</i>	" " . . . . . 127.
<i>Voith Antal,</i>	Okori örmény nemzeti énekek . . . . . 72.
" "	Sz.-ujvár irásban és képekben . . . . . 201.
<i>S.</i>	Szamosujvári levelek VII. A tűzoltás szervezete . . . . . 7. 87.
<i>Sz.</i>	Egy Sáházizján-költemény műfordításai (magyarul, görögül, latinul és németül) . . . . . 23.
"	A magyar miniszterium örm. tagjai . . . . . 48.

Sz.		Lap
	Egy erdélyi gyógyfürdő	275.
"	Kállay Béni Örményország kormányzója	298.

II. Kisebb közlemények.

	Lap.		Lap.
A beduin arabok közt	240.	Egy angol Örményországról	302.
A czári korona gyémántjai	60.	Egy örm. püspök megtérése	206.
A hol örményül vizsgáznak	205.	Gr. Zichy Jenő expedíciója	302.
A katolikosz útja	302.	Gyógyfürdők a Kaukaszban	269.
A londoni magyar egyesület	269.	Isakovics örmény kath érsek	95.
A „Magyar Állam” tárczája	240.	József főherceg Sz.-újtártt	267.
A magyar kiállítás faluja	268.	Latin ujság	176.
A magyarok eredetéről	28.	Magyarok hazája	175.
A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei	343.	Örmény lakodalmi jelenet a kiállításon	301.
A magyarok ősi hazája	60.	Politikai foglyok Törökországban	205.
A marseillei „Armenia” jubileuma	94.	Pótlék „Hogyan készül a chádájégh” című czikkhez	206.
A tengerbe fulladt örmény	240.	Sz.-újtár-némethi-i Dániel P.	206.
A szulduzi leány előadása	29.	Teck herceg leánya	268.
A Zichy-expedíció	269.	Tiflisz utczáin	344.
Az ázsiai magyar expedíció	205.	Ünnepélyes vacsora	301.
Az örmény konyha	30.	Vakmerő sport	206.
Az örmény trón jelöltje	175.	Vilmos német császár	240.
Bem napi parancsa	343.	Zenés mise	207.
Czetz tábornok regénye	60.		

III. Irodalom és művészet.

	Lap.		Lap.
Alkalmi díszfüzet	31.	A szamosújvári „Armenia” jubileuma	95.
A magyar Chorenei	61.	Első „Értesítők”	270.
A régészet köréből	62.	Örmény festőművészek	241.
Erdély ethnographiája	207.	Örmény hitregetan	303.
Idegen utazók	61.	Örmény zenedarabok	31.
Katolikus zsrnalisztika Magyarországon	207.	Szamosújvári album	241.
Két német munka	303.	Dr. Temesváry János	270.
Lusznignán herceg munkái	30.	Világosító-Szt-Gergely évfordulója	269.
Moszkvai levél	176.		
Örmény estély	95.		

IV. Közgazdasági élet.

	Lap.		Lap.
A mezőségi útvonal . . .	209.	Fényüzés	241.
A sz.-ujvári takarékpénztár . . .	96.	Filoxera a Kaukaszban . . .	242.
A székelyföldi vasútak . . .	31.	Kereskedelmi kirándulás . . .	177.
A trapezunti piac . . .	62.	Lázár generalis hagyatéka . .	303.
Az idei termés	270.	Üdvös pénzügyi reform . . .	209.
Bánya- és gyáripari rész- vénytársaság	303.	Vasút-forgalmi részvénytár- saság	176.

V. Mi ujság az örmény világban?

	Lap.		Lap.
A békekongresszus terve . . .	417.	A szucsávai nem-egyesült örmények	210.
A bolgár fővárosból . . .	378.	A szultán megkegyelmezési rendelete	306.
A Boszporus mellől . . .	305.	A török kormányválság . . .	272.
A diplomacia köréből . . .	110. 272.	A tüntetők védekezése . . .	376.
A forrongó Kis-Ázsia . . .	409.	Az angol alsóházban . . .	345.
Ajándék Romania uralkodó- jának	96.	Az angol fölirati vita . . .	177.
A jövő kilátásai	410.	Az angol kormányválság . . .	273.
Akczió az örményekért . . .	345.	Az angol örmény-egylet . . .	209.
A keleti bonyodalmak . . .	271.	Az angol trónbeszéd . . .	177.
A keleti viszonyok	410.	Az idők jelei	375.
A közszabadság biztosítékai .	409.	Az ifjú török párt	376.
A legújabb amnestia	416.	Az ostrom alatt	376.
Amnestia	306.	Az orosz-török határról . . .	416.
Anarkhia a közviszonyokba . .	412.	Az örmény kérdéshez . . .	346.
A nemzeti liga	410.	Az örmény menekültek . . .	410.
A nemzeti ügy előhaladása . .	273.	Az örmény mozgalmakról . . .	210.
Anglia váluton	274.	Az örm. mozgalm. vezetői . . .	413.
Angol lapok levelezései . . .	209.	Az örmény nemzet felszab. . .	63.
Angol-török konfliktus . . .	242.	Az örm. nemzet szabads. . .	408.
A parlamentarizmus hazá- jából	305.	Az örm. ügy és a világbéke . .	375.
A patriarkha nyilatkozata . . .	374.	Az újítások végrehajtása . . .	414.
A patriarkha magatartása . . .	410.	Az új korszak	410.
A porta és a felkelők	417.	Béke vagy háború?	271.
A porta válasza	273.	Bulgaria és az örmény ügy . .	242.
A reformok aláírása	378.	Európa intervenciója	376.
A reformok kezdete	410.	Felirat a német császárhoz . . .	410.
A reformok kibocsátása . . .	409.	Fitzgerald Károly	210.
Armenia autonóm közigaz- gatása	344.	Gladstone nyilatkozata . . .	345.
A színpalak mögül	345.	Görögország állásfoglalása . .	410.
		Hirek Anatoliából	418.

VIII.

	Lap.		Lap.
Kállay miniszter	306.	Orosz-örmény invázió	410.
Kálnoky és az örm. kérdés	304.	" " mozgalom	415.
Katholikus papnövelde	96.	Orosz-török barátság	274.
Kárpátoktól Ararátig	418.	Örmények és macedonok	305.
Keleti rövid hírek	209.	Örmény nemzeti mozgalmak	373.
Keresztényüldözés Baiburiban	416.	Örményország protektora	345.
Konstantinápoly megszállása	377.	Örmény szabadságharcz	377.
Külföldi lapok	64, 96.	Politikai kombinációk	305.
Különféle hírek	415.	Said nagyvezér bukása	374.
Leo pápa és az örmények	377.	Személyváltozások a port.	377.
Mohamedán összeesküvés	414.	Törökország és az európai	272.
Nemzetközi békeszövetség	410.	Törökország hanyatlása	415.
" " óvintézkedések	271.	Tudósítás Szmirnából	415.
" " vizsgálóbizottság	177.	Tüzbész Konstantinápolyban	210.
Nevetés az angol parlament.	346.	Új patriarkha	64.
Németország intervencziója	271.	Vallomások az örm. ügyben	178.
Nyugtalanító hírek	414.	Válsághírek Egyiptomból	243.
Nyugtalanság a török föv.	242.	Váratlan fordulat	378.
Olaszország és az örmény	178.	Vérengzések Török-Örm.	32.

VI. Képek.

Sáházizján 1 lap.; Karátsonyi család grófi czimere 17, Karátsonyi család czimere 18, Karátsonyi család ősi czimere 19, Egy bőkezű Maecenas (Kovrig Tivadar, Szamosujvár diszpolgára) 33, Kis család czimere 54, Korbuly család czimere (lomperdi) 58, Dr. Korbuly Imre 65, Kövér család czimere 79, Kövér Tódor czimere 83, Ani romjai: a székesegyház 105, a székesegyház belseje a főoltárral 105, a királyi palota főkapuja 104, a Megváltó temploma 104, dr. Turesáné-Placsintár Gizella 116, dr. Molnárné-Simay Klementin és fia 117, dr. Zakariásné Gajzágó Gizella 120, Pap Tódorné Keresztes Emilia 121, Retezárné Szongott Margit 124, Lengyelné Donovák Rebeka 125, Perint Kristófné Kiss Anna 128, Ázbej Viktorné Ámirás Vetti 129, Polyákné Zachariás Róza 132, Osztian Ilona 133, Bányai Blanka 136, Czippelmajerné Bárány Margit 137, Duha Mariska 138, Szongott Kristóf 146, Nubar pasa 147, Kristóf-Jakabfy család czimere 164, Lászlófy es. czimere 171, Pap Tódorné Keres Emilia 179, Lázár es. czimere 192, Lázár Lázár czimere 198, Áschen királyné 211, Lengyel es. czimere 222, Lukács es. czimere 226, Dseráz Minász 243, Márkovics es. czimere 259, Mártonfi es. czimere 263, Egy erdélyi gyógyfürdő 275, Alexa Tódorné Kepri Anna 283, Magyar király-hymnus (hanjegyek) 284, Novák es. czimere 292, Patrubán es. czimere 296, Lengyel Márton 307, Egy örmény város ostromlása az assyrok által 310, Pattantjus es. czimere 333, Placsintár es. czimere 338, Rác es. czimere 341, Az örmények nemzeti viselete 347, Örmény apácza 349, Simay es. czimere 369, Izmirlián Máté patriarkha 379, Szarukán es. czimere 399, Szentpétery cz. czimere 403. Összesen: 56.

Sáházizján, a költő.

Több kitünő örmény költőt műveiről, — s különösen kettőt azok közül arcképről is megismertetünk már e folyóirat lapjain. E két világhírű örmény költő: Ráfáel Pátkánián és Leont Álisán.

Most egy harmadik szintén elsőrangú nemzeti költőnk művészi kivitelű képét helyeztük e sorok fölé; kinek neve általunk közölt művei után már szintén ismeretes. Ez Szêmpád Sáházizján, — a ki Moszkvában él, s az örmény nemzet egyik leghonszeretőbb és jegrokonszenvesebb költője.

Sáházizján (Sáh-Ázizján) Szêmpád Eriván kormányzóság (Orosz-Örményország) Ásdárag falujában, mely Ecsmiádzintól 17 kilométernyi távolságra fekszik, — született 1841-ben. Azok az európai utazók, kik Ásdáragot meglátogatták: mint az angol Morier (1813) és a jelentékeny német botanikus Koch csodálkozással szólnak e gyönyörű szép helységről. De sokkal vonzóbb és ékeesebb leírást közöl e helységről a kiváló örmény regényíró Biérds Broseáncz, ki lakott is Ásdárag faluban, — „Szosz jêv vártithiér“ és „Gêruádzághig“ című műveiben. E faluról való Sáházizján rokona V. Nerszesz katolikosz is, kinek ősi háza itt mai napig épen fenáll. A Sáházizján család nagy része most is Ásdáragban lakik; a kisebb résznek azonban Tiflisben van családi sírboltja és egy romladozó szentegyháza, mely a Khászág folyó tulsó partján boltivekre épült.

E faluban töltötte jelentékeny költőnk gyermekségének első éveit. Atyja Der-Simeon pap volt (Keleten nősek a nem-egyesült örmény papok), ki 1847-ben halt meg ázsiai kolerában; előbb ő maga majdnem 300 halottat temetett el. Anyja: Choszrovituchd jámbor, eszes asszony volt; az árván maradt öt éves Szêmpád tehát anyja felügyelete alatt nőtt fel.

A haldokló atyja egész családját, nagy fia: Joachim, ki ekkor az ecsmiádzini (Válársábád) consistoriumnak volt tagja, gondozására bízta. Ettől az időtől kezdve Joachim háza lett Szêmpád első tanodája; itt gyűlt össze estenként az akkori örmény arisztokratia: a synodus és consistorium (lelki kormányzat). Joachim 1851-ben folyamodvány útján kérte a Lázárevféle örmény akadémia (Moszkva), melynek előkészítő alsóbb iskolája is van — elnökét: Lázárián Joachimot, hogy vegye be mindhárom öcscsét, kik közül Szêmpád volt a legkisebb, a mondott

akadémiába. A válasz úgy szólott, hogy a háromból küldjenek el egyet. Azt határozták tehát, hogy Szêmpádot küldik. Joachim és az anyja el is vitték Szêmpádot Ecsmiádzinbe, hogy utolsó ízben részesüljön Nersesz katolikosz áldásában; azután 1852-ben el is indult Szêmpád Moszkva felé; addig ült Tifflisben, míg találkozott egy arravaló emberrel, ki őt Moszkvába vigye; és ez Párchutárián G.*) jelenleg Schiller kitünő örmény fordítója volt, ki a dorpáti egyetemre ment; ezen az egyetemen tanult még két jelentékeny örmény író: Názáreáncz István és Áboveán Chácshádur.

Tanulmányainak befejezése után a Lázárevféle akadémia tanárává választatott: előbb csak az alsóbb osztályokban tanított örmény nyelvet; de Mészér Mészériáncz halála után a felsőbb osztályokban is reá bízta az örmény nyelv és irodalom tanítását. Több mint 30 évet töltött már a tanítás terén; 1892. ápr. 9-én ülték meg tisztelői Moszkvában harmincz éves tanári és írói jubileumát — fényesen.

Száházizján Szêmpádnak nem egy munkája került ki már sajtó alól. Mint elsőrendű költő sok költeményt írt, melyek között legfőbb helyet foglal „Leoni visd“ (Leo fájdalma); 1881-ben boesátotta közre azt az ismeretes művét, mely „Hérabáragáchosz czájn“ (Publicistai szó) címet visel (351 lap, negyedrért); ebben Názáreáncz Istvánt veszi védelme alá, ki tanárainak egyike volt. Názáreáncz István adott Sáházizján Szêmpádnak irányt, melyhez ez mind e mai napig hű maradt. Ezen iránynak főbb elve: harez a sötétség és tudatlanság ellen és az új örmény nyelv mívelése.

1893-ban adta közre Sáházizján azt a figyelemre méltó derék munkát, melynek címe „Hopeliáni dárétárecz“ (Jubileumi évforduló).

*) L. Párchutárián G.-nek a mult év elején, a tífli »Árczákánk«-ban (Viszhang, 1894. évfolyam 3. 5. és 7-ik szám) »Emlékeimből« cím alatt megjelent cikkét.

Sáházizjántól, ki férfikora delén van, még sok szép munkát vár az örmény irodalom! Olvasó közönségünk nem egy-két gyönyörű költeményét ismeri már Simay Gergely kir. tanácsos remek fordításában.

Szongott Kristóf.

Aldozatok.

— Sáházizján. —

*Eltűnt a Múza, lángja kialudt,
Lehulltál erdők éke, zöld levél;
Borult az ég, a nap már lehaladt,
Lelkemben csak a dal emléke él!...*

*Az ezüstszinű patak fodrai,
A fényben uszó díszes csillagok,
A költészet legszebb sugarai
Nem háborgatják rozszant házamat.*

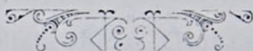
*Csak morzsa az, mi megmaradt nekem,
A kihamvadt láng végső sugara;
Most leteszem páncélom, fegyverem,
S új nemzedéknek nyujtom azt oda.*

*Hadd értsék meg az örmény honfiak
Hogy gyászomat csak értök hordozám,
Én, a ki gyáván, védő pajzsomat
Ellenség kézbe soha sem dobám!*

*Az idegen bálványt nem tisztellem,
Aranyborjúhoz nem imádkozom;
Csak fenkölt szellem, bölcsesség legyen —
Az érdemet kitől, sem tagadom.*

*Fából koporsót soh'se késziték,
Zöldelni hagytam a reményeket,
Ráöntözém az életnek vizét:
Hogy hozzon egykor bő gyümölcsöket!*

Simay Gergely.

Örményországon keresztül.

— A travers l' Arménie russe, Paris, 1893. —

I.

A francia közoktatásügyi ministerium ezelőtt négy évvel megbizott egy jeles francia tudóst, Chantre E-t. anthropologiai, föld- és régiségtudományi buvárlatokkal Orosz-Örményországban. Chantret elkísérte ebben a fárasztó expeditioban a felesége is, a ki élénk tollal, szellemesen irott uti jegyzeteiben igen érdekes képet tár elénk Örményországnak ama vidékeiről, melyek egy részébe európaiak még nem hatoltak ő előtte. Az orosz kormányzat közegeinek székhelyein kívül egész kerületek vannak ott, a melyeket nem látogattak eddig az utazók, s a melyek csodás ellentéteit mutatják a polgárisult és a nomád életnek: orosz tisztok által vezetett kozák csapatok táborhelyeit kurd főnökök hordái mellett, örményeket tatárok és perzsák szomszédságában, moseákat nem messze a keresztény kolostoroktól. Itt a Kura vize hömpölyög mocsarak között, amott az Araxes tör magának útát sziklákon át. A növényzet bámulatos gazdagságot tüntet fel egyes vidékeken, p. Zanguetur körül; viszont a Gok-Tsai fensikjait az évnék legnagyobb része alatt hó borítja.

Igen jelentékenyek az utazás nehézségei eme vidékeken s a tudomány iránt való nagy előszeretet s erős kitartás szükséges azok leküzdésének a megkísérléséhez. Sovány táplálékkal kell beérni, sátrak alatt tölteni az éjeket, kozákok és kurdok társaságában száguldozni a puszt-

tákon, szédítő lejtőkön szállani le a hegyekről. Chantre és neje megtették ezt; megismerkedtek eme vidékek anynyira érdekes lakosságával, az örményekkel, tatárokkal és kurdokkal s tanulmányainak gazdag eredményét foglalta össze Chantrené abban a nagybecsű munkában, melyet erről az útról közreadott.

* * *

Transcaucasián gyakran kelnek át a Perzsiába tartó utazók a tiflis-erivándsulfai póstaúton vagy a batum-tiflis-bakui vaspályán; de vajmi kevesen állapodnak itt meg hosszabb ideig: Dubois de Montpéroux óta (1839—1843) alig volt útas, a ki specialis tanulmányának tárgyává tette volna e vidékeket. Pedig az orosz birodalom foglalásai Transcaucasiában (1828—1830, 1877—1878) igen jelentékenyek. Magukban foglalják a Kurának egész medencéjét, az Ararátnak hegytömbjét, s az Araxes medencéjének nagyobbik felét, a mely folyam török földön ered, míg a jobb partja Perzsiához tartozik. Ez a terület alkotja azt, a mit Orosz-Örményországnak neveznek, a fensíkok vidékét, a mely fölött az Ararát uralkodik.

A történelemből tudjuk, mily gyakran változtak meg az örmény nemzet hazájának határai. Manapság három nagy hatalmasság, Oroszország, Törökország és Perzsia közt van megosztva, s a Kura-völgy legjelentékenyebb részéből, az Araxes völgyéből, a felső Euphrat medencéjéből a két felső folyamág egyesüléséig, a perzsa terület néhány darabjából az urmiai tó völgyében, s végül a Van-tó partvidékéből áll. Az Araxes völgyében, az Ararát környékén csoportosulnak az örmények legnagyobb számmal; sehol másutt nem találkozunk az örmény típusal oly tiszta és homogen alakban, mint itt. Orosz-Örményországban tetemes számmal laknak még: tatárok Aderbedsán környékén, továbbá zsidók, chaldeaiak vagy aissorok és cigányok, megannyi érdekes tárgyai az anthropologiai tanulmányoknak Chantre-re nézve.

Futólag érintjük az utazásnak első szakát. Zimankos, esős időben érkezett Chantre és neje ápril hó 2-án

Batumba. Vastag burka-ikba és hosszú cserkeszkaikba burkolózva szembeszökő ellentétben állottak a kaukaziak, a földközi tenger napsugaras vidékeinek lakóival, a kiket csak imént hagytak el utasaink. Tiflisben a húsvéti ünnepeket ülték épen akkor az örmények és oroszok, s a bazárok tele voltak juhokkal, halakkal és süteményekkel.

Mielőtt behatoltak volna Transcaucasiába, be akarták járni utazóink a batum-bakui vonal környékét, meglátogatni a kurai haltenyészdéket, s felhatolni a folyó torkolatától kezdve az Araxessel való egyesüléseig. Követve társaságukban a vasútvonal mentét, mellőzzük Elisabethopolt és Batumot, a melyek gyakori leírásokból eléggé ismeretesek; Hadzsi-Kobulból Chantre és neje a halásztelepeknek vette útját egy tó mentén, melynek partjai mellett teve-karavánokkal találkoztak. A puszta síkon néhány öszvér- és lónyáj legelt pásztorkunyhók szomszédságában. Salyan helység, a Kura mellett szegényes vályogházikókból áll s igen piszkos és egészségtelen; környékén mocsárlázak uralkodnak, s a nappal tikkasztó melegét követő hideg estéken orozva támadják meg az idegen utast.

Norásenben és Bozsie-Promysselben igen nagy arányban, éjjel nappal üzik a halászatot, a mely különösen az évnek három havában bőséges zsákmánnyal jár. A bárkákra négy-öt ember száll fel, a hálót megerősítik a parton, átvetik a folyón, s a midőn kihuzzák, rendszerint benne viczkádozik a hal, melyet aztán átszurnak a parton. Aztán raktárakba viszik s fölvaagdadják, a mely kezelési műveletnek köszönjük egyebek közt a kaviárt.

A noráseni halász-társaság gőzhajója, az „Araxes“ innen fölfelé vonul a Kurá-n, hátrahagyva a halásztelepeket s a partjait szegélyező, mocsarak közé épített helységeket, melyek fölött hófehér golyák, s hamvas-szürke darvak röpkednek. Két napi utazás után megállapodik a gőzhajó Djevatnál, a hol szintén jelentékeny a halászat s otthonos a mocsárláz. Minden áron menekülni kell ezekről a barátságtalan vidékekről; utasaink sietve helyet foglalnak a tarantas-on s elvágtatnak a karabaghi úton.

A távolból fel is tűnnek már a Karabagh hegyormai, a melyek hófehérségben versenyeznek a daghestáni bércekkel. A lovak csengőinek hangja messze elhangzik a pusztán s az útat szegélyező mocsarakban kényelmesen fetrengenek a bivalyok.

Terter falut elhagyva, mintegy ötszáz méternyire a folyótól felkapaszkodik az út patakok és öntöző csatornák által átszegett fensíkra, melyről kiindulnak a karabaghi hegyek első nyulványai, havasok alakjai bukkanak fel s tűnnek nyomban el; ököresordák vonulnak a folyóhoz, pásztorok hajtják a nyájaikat, a levegő frissebb és tisztább, a természetnek megkapóan szép képe tárul az útasok elé. Egymást érik az érdekes pontok: Sah-Bulak, a karabaghi kormányzók régi székhelye; egy régi várkastély, melyet a XVIII-ik században Nadir sah restaurált. A Karkas vad és szép völgye mindinkább összeszorul, a mint Susa felé közeledik az út. Nomád családok járnak- kelnek rajta; tatár lóvasok a hátukon viszik gyermeköket, s olykor a nyergen átvette egy beteg borjat.

A caravanserailokban való többszörös megpihenés után megérkeznek végre útasaink Susa-ba, a karabaghi khanátusnak főhelyére. Chantre és neje elhagyják itt a tarantas-t s hozzálátnak a karaván szervezéséhez, melylyel be szándékoznak hatolni Karabagh és Zanguezur hegyvidékeibe.

— A második közlemény jövő fizetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Rege a szép örmény lányról.

Himes szárnyu szép lepke hova?
Hova esiesergő fecskepár?
 Üde, balzsamos tavaszi lég?
 Futó, rohanó folyam-ár
Hova? . . . *hova?* . . .

A csöndes éjben valami nesz,
Mint harangzugás visszaeseng;
Nagy utunk van még, az éj sötét,
Napkelet felé fény dereng,
Jövel, jövel . . .

— Oh térj meg te elfáradt madár,
Kis lakod összeomla rég,
Az Eufrates partjainál,
Már minden város lángban ég,
Ne menj, ne menj! . . .

— Vad ellen dül, rombol mindenütt,
Völgyek mélye egy sirhalom,
Korán kezdék itt az aratást,
De áldás most nincsen azon,
Csak gyász és gyász.

— A gonddal csinált királyi kert,
Márványpalota, mind oda,
Mi szép, remek csak volt e helyen,
Nem tudni majd hol volt nyoma,
Soha, soha.

— Valónak esodás, mégis úgy volt,
A rom és pusztulás nyomán,
Fénylőbb lett a fehér palota,
Dusabb a pálma, a banán,
Hogyan? . . . hogyan? . . .

— Draecena, ciknolea, pizáng,
Ékes-szinü orchideák,
A liánok fellutó zöldje,
Mit a szem együtt nem is lát,
Sehol, sehol.

— Jukka, cziprus, ki tudná rendre,
Csak egy volt mi még szebb vala,
Csodás szép mint egy tündéralom,
Titokzatos mint éjszaka,
Remek, remek.

— Erzerum legszebbik leánya,
De milyen szép, ép oly szegény,

S a ki elrablá őt magának,
Éled szívében a remény,
Miért? miért?...

— A legelső a csatamezőn,
Kínese, aranya, földje sok,
Mi drágát, csodást csak találhat,
Mindent a lány elé rakott,
És várt... és várt...

— Háttha megvénne szívét ennek,
De szóotalan marad a lány,
Szeme a messzeségbe téved,
S sohaj tör elő ajakán:
— Hazám! hazám!

— Oh édes népem merre futtok? . . . .
Mig engem ellen féltve félt,
Pánczélotokon áttört a vas,
Mit én hordok erős a vért,
Erős, erős.

— Oly fojtó e fény, e pompa mind,
Mim sem volt s gazdag voltam én,
Szolgák serge lesi parancsszóm,
S most lettem igazán szegény,
Honomban rab.

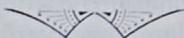
— Erős a vért mit hordozok én,
Soh se félts árva nemzetem,
Hogy e gaz, bitorló csábszava,
Erőt veszen a szívemen,
Inkább halál!

— S hogy szünt a harczy zaj, s enyelgni
Ráért a perzsa fejdelem,
Tört ránt elő a hőő örmény lány,
S hókeble vértől éktelen,
Majd jéghideg.

— Vad fájdalom kapja meg szívét,
Sajátját dulja most az úr,
És annyiaknak jajja, búja,
Ránehezedik átokúl,
S remeg, remeg.

— Anyám mesélte réges régen,
Fejem ölében nyugovék,
Ugy fájt a lelkem majd megszakadt,
Mig hallgatám a bus regét:
Tovább, tovább . . .

Sallak Róza.

Már késő.

— Rajz. —

— Irta: Kritsa Klára. —

§ Zép enyhe őszi este volt. A csillagok delejes fényben ragyogtak a felhőtlen égbolton, s a hold szeliden terjeszté szét ezüst sugárait; a levegőt édes balzsamos illat tölté el, melyet a langy esti szellő hordott szét a virágok kelyheiről.

D. város utczái megélenkültek a sétálok vidám zajától; sokan élvezték az egészséges levegőt, gyönyörködtek a szép derült estben.

Miron János hegedű-művész azonban nem igyekszik élvezni a testet-lelket felüdítő levegőt, őt most nem érdekli a természet szépsége; ott ül az író-asztal előtt, melyen előtte egy keringő hangjegye fekszik, saját szerzeménye, mely még nincs egészen befejezve. Fekete szakálltól körített szép férfias, barna arcán — melyről első pillanatra felismerhetni örmény származását — ellentétül a derült időnek — visszatükröződnek a lelkére borult komor fellegek. Hátradölvé székében, magas, szellemes homlokát mély redőkbe vonja s lelkét villanyozó, sötét szemeivel bánatosan tekint maga elé. Képzelete elvezette lelkét egy távol vidékre, a toll kiesett kezéből és lelke most ott kalandozik, a hova vágya oly régóta vonja.

Négy évvel ezelőtt, művészi körútja alkalmával, egy félreeső székely-örmény községben szívesen vállalkozott közreműködni egy hangversenyen, melyet ott egy nyomorban szenvedő család felsegélésére rendeztek.

A hangversenyt a dalárda nyitotta meg. Azután egy ifjú leányt vezettek az emelvényre. E leány nem azon

nők közül való volt, a milyeneknek láttára a férfiak vére forrongásba szokott jönni. Gyenge, vézna természetét egyszerű fehér ruha fedte, sötét haját kék nefelejts-csokorka diszíté. Arcza nem volt viruló, minőnek egy egészséges ifjú arcznak lennie kell, beteges halványság ömlött el azon, de vonásainak kifejezésében volt valami rokonszenvetkeltő, valami megnyerő. Hanem, midőn a hegedűt vállához illeszté s nyirettyűjével abból oly hangokat csalt elő, melyekben összeolvadt sírás, fuldokló zokogás, kétségbeesett felkiáltások, örült hahota, elfojtott sikoltás, gúnyos kaczaj, keserű panasz, fájdalmas nyöszörgés, szóval mindaz, a mi a szívet, a lelket megrázza, akkor arcza, mint a hajnal-ég kipirult, homlokáról a lélek fensége sugárzott, s szemei tündököltek, mint az esti csillag, a művészi ihletségtől.

Midőn a hangok sóhajszerűvé válva elnémultak, akkor a közönség lelkesülten tapsolt, de a kit leginkább elragadott Antal Erzsébet művészi játéka, az Miron János volt.

A „Vihar“-t adta elő, Paganini Miklós egyik legnagyobb művét, melyet 1834-iki év nyarán szerzett egy nagy vihar alkalmával.

Miron két darabot adott elő zongorakisérettel: Ábrányi Kornél „Rákoeci siralmá“-t, s népdal egyveleget, saját szerzeményeit. Mindkét darab befejeztével a közönség elragadtatása határt nem ismert: tapsolt, éljenzett, ujrázott. Csak Erzsébet ült hallgatagon, mintha őt legkevésbbé sem hatotta volna meg a művész játéka. Ez fáj a művésznek, a kinek szemei, a közönség lelkesültsége közben a leányon függtek.

Hangverseny után táncz következett.

Miron Erzsébethez lépett, s bemutatva magát, így szólt:

— Nem igen szoktam tánczolni, de egy négyest örömmel eltánczolnék nagysáddal, ha szerencsésletne.

A leány fejét könnyedén meghajtá jeleül annak, hogy elfogadja a művészt tánczosául. Ez helyet foglalt mellette.

— Nagysádnak játéka — mondá — egészen meghódított. Bámulatom határtalan a fölött, hogy e parányi

kezekben miként lehet oly erő, hogy oly nehéz darabot annyi művészettel képes eljátszani. Sajnos azonban én nem büszkélkedhetem avval, hogy kegyedet játékom bár kissé lelkesültségbe hozta volna. Oly közönyös arcczal ült, mitha...

— Ön téved! — vágott szavába a leány. — Játéka elbűvölt. Mintha varázslat tartott volna fogva, nem birtam egy mozdulatot tenni, vagy egyetlen hanggal kifezést adni elragadtatásomnak.

A művészre leirhatlan hatással voltak e szavak. Arcza ragyogott az örömtől, hogy ez az ihletett lelkű leány úgy át volt hatva játékától.

Többen kérték táncolni Erzsébetet, de ő kijelenté, hogy orvosa megtiltá neki a francia négyes kivételével a tánczot.

Miron nem mozdult mellőle. Beszélgettek arról, a mi őket leginkább érdekelte: a zenéről.

— Mily kár lenne — mondá Miron, — hogy oly kitünő tehetség, minő kegyed, e félreeső helyen legyen elzárva s a napvilág ne élvezzen semmit művészetéből.

— Azt érti talán — így szólt Erzsébet — hogy körutat kellene tennem? Ezt megtehetném anyám társaságában, a ki igen szépen zongorázik. De higye el, én nem vágyódom hír, dicsőség után. Rajongok a zenéért, de nem óhajtom csekély tehetségemet a nyilvánosság előtt fitogtatni; csak néha itt e kis körben működöm közre jótékony célra. Különböen gyenge egészségemnél fogva jobb nekem, ha otthonomból ki nem mozdulok, tette hozzá szomorúan.

— Az utazás, a levegő változtatás jó hatással volna egészségére, ezt mondá erre Miron.

— Ne higye! A nyugtalan, izgalmas élet tönkretenne, nekem nyugodt, csendes életmódra van szükségem.

A férfi részvétellel tekintett a leányra.

— Beh kár Istenem! — gondolá — hogy ily szép fenkölt lelket e törékeny gyenge hüvely takar!

— Élvezze gyakran a külső levegőt — mondá a legmelegebb érdeklődés hangján — és meg fog erősödni.

A francia négyesre sorakoztak.

Miron gyöngéden karját nyújtá a leánynak, s a tánczó párok közé vegyültek.

Midőn a négyest eltáncolták Erzsébet így szólt:

— Most sziveskedjék anyámhoz vezetni. A lelkemre kötötte, hogy korán haza menjünk, mert az is árt nekem, ha sokáig fenn maradok.

A férfi sajnálatát fejezé ki a fölött, hogy tovább nem lehet szerencséje a társalgást folytatni. Aztán anyjához vezette a leányt. Bemutató magát az anyjának és engedélyt kért, hogy más nap házuknál tiszteletét tehesse.

Következő napon megjelent a barátságos bajlékban.

Itt nem úgy fogadták, mint egy feszes látogatót szokás, hanem úgy mint rokont, vagy régi jó barátot. Szinte két órán át időzött ott, oly jól érezte magát a két művelt lelkű nő társaságában.

Az anya elbeszélte, hogy férjét házasságuk után már az ötödik évben elveszté. Másodszor férjhez nem ment volna. Azóta szívének egész szeretetét egyetlen gyermeke bírja, kit mindig úgy féltett, mint a szeme világát.

Miközben ezeket mondá, bánatosan tekintett leánya gyenge alakjára.

Miron gratulált neki, hogy ily kitűnő leánya van.

Majd kérte őket, hogy zenéljenek valamit, mert szeretné az anyát a leánynyal együtt hallani.

Kérelmére az anya zongorához ült, Erzsébet kezébe vette hegedűjét és Erkel Ferencznek „Bánk-bán“ operájából egyveleget zenéltek el.

Miron gyönyörrel hallgatta a bűvös hangokat, s midőn az utolsó akkordok elhangzottak, átvette a leány kezéből a hegedűt és eljátszott egy szívet-lelket felfrísítő csárdást: saját szerzeményét.

Ennek végeztével kölcsönösen megköszönték az élvezetet, mit egymásnak művészi játékuk által szereztek. Azután a zeneköltőkről társalogtak. A klasszikus zeneszerzők közül az anya Beethovent magasztalta, a leány Mozartért lelkesült, Miron pedig Chopint dicsőíté.

Alig birt a művész megválni e két finom kedélyű, fenkölt lelkű nő társaságától.

Elválásuk után pár hétre hangjegyeket küldött: az ő szerzeményeit Erzsébetnek. Ez melegen megköszönte szívességét s így levelezés jött létre közöttük, mely által lassanként minden utógondolatot kizáró tiszta benső baráti szeretet fejlődött ki.

— A befejező közlemény jövő fizetünkben. —

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közléteszi: dr. Temesváry János.

XIV.

Karátsonyi család (beodrai, gróf).

A nagynevű beodrai gróf Karátsonyi család címer-szerzőjének nevét és nemesi rangra emeltetésének körülményeit sűrű homály fedi, mely valószínűleg teljesen csak akkor fog eloszlani, ha az egyetlen magyar-örmény főuri családnak, a Peró János-féle 1735. évi felkelés alkalmával esetleg megkimélt és a kutatók szemei elől még eddig gondosan elrejtett oklevelei tűzetesen átvizsgálva lesznek.

A traditio szerint, melyet a grófi család birtokában levő több ereklye, nevezetesen butor, pamlagszőnyeg és himzés is nagy mérvben támogat, a Karátsonyi család már e hazába betelepülésének éve, 1716. előtt is nemes volt és címerlevelét valószínűleg egyik erdélyi fejedelemnek köszöni, kik közül többel, mint azok benső embere és meghitt szállítója, az országos levéltárban őrzött több adat állítása szerint, még Moldvában tartozkodása alatt sűrű érintkezésben állott¹⁾.

A Karátsonyi családnak e korban ősi címere, melyből mint csirából előbb az 1749-ki magyar nemesi, majd az 1859-ben nyert grófi címere fejlődött, a csa-

¹⁾ Lásd Szilágyi S., Erdély és az északkeleti háború cz. m. I. köt. 530. l., II. köt. 393, 402, 469. l. stb.

ládnál őrzött különböző ereklyék egybehangzó tanubizonysága szerint nem volt más, mint „a címerpajzs kék mezejében balra fordult syren (hableány) kezében az apostoli kettős kereszttel.“

Az ősi címer helyébe 1749-ben a Karátsonyi család által Mária Terézia királynőtől kért nemesi címer lép. Ez évben ajándékozta meg ugyanis a dicső királynő a különben már előbb is nemes Karátsonyi családot magyar nemességgel, nemesi rangra emelvén Bécsben 1749. év június hó 15-én kelt címerlevelével Karátsonyi Kristóf szamosújvári polgárt és tanácsost, ki visszahagyva a moldovai Botusán-ban lakhelyét és összes ingatlan vagyonát, Miklós és Lukács fivéreivel együtt Erdélybe költözött¹⁾, csak kevéssel azelőtt alakult Szamosújvár városában letelepedett, a görög keleti egyház és Eutyches tévtanaitól bucsút véve a római kath. egyház híve lett²⁾, polgártársai között a kereskedelmet nagy virágzásra juttatta, adó címen évenként az állampénztárba 2—3000 forintnyi összeget beszolgáltatót, több mint husz éven keresztül előbb mint városi tanácsos, utóbb mint bíró a leglelkiismeretesebben működött, s végül az 1735-ik évi délmagyarországi Peró János-féle felkelés alkalmával mintegy 6000 forintra rugó kárt szenvedett³⁾. Ez alkalmal az első sorban említett Karátsonyi Kristófon és fiverein kívül nemességet nyertek még Mária, Karátsonyi Kristóf neje, Bogdán, Simon és Jakab fiai, nem külön-

¹⁾ A Karátsonyi család az egyedüli, mely nem, — miként az összes hazai őrménység — 1672-ben jött be a mai hazájába, hanem csakis 1716-ban, tehát vérrokon fajuk letelepedése után 44 év múlva csak keresett más hont a mai Erdélyben.

²⁾ Az őrménység mult század elején a róm. kath. egyház kebelébe való térése előtt századokon keresztül a Krisztusban csak egy és pedig isteni természetet hirdető Eutyches tévtanának volt híve. Lásd »Miben állott őseink eretnksége« cz. értekezésemet. Armenia, IV. évfoly. 357. 1 s a köv).

³⁾ Itt azon tetemes kár értendő, melyet Karátsonyi mint a csongrádmegyei csabacsúdi uradalom bérlője 1735. ápril 27-én szenvedett, midőn a felkelők nemcsak a Trummer János és Haas Ferencz óvári marhakereskedőktől kapott több mint 4000 forintját rabolták el, hanem azonfelül még 40 lovát is elhajtották.

ben Katalin nevű leánya; Zsuzsánna, Karátsonyi Miklós neje, végül Huvász¹⁾, Karátsonyi Lukács felesége, Kristóf, Karácson, Márton, Miklós fiai és valamennyi mindkét nembeli törvényes utódaik.

Az 1746. június 15-én Karátsonyi Kristóf és hozzátartozói részére kiállított czímerlevél teljes szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Tibi fidei nostro Christophoro Karácson Oppidi Nostri in haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Armenopolitani Civi, et Senatori Salutem, et Gratiae Nostrae Caesareo-Regioque Principalis incrementum. Quandoquidem te, fratresque tuos Nicolaum, et Lucam, postquam ex Moldaviae Oppido Batesán dicto, relictis ibidem Domibus vestris, ac aliis rebus mobilibus universis in antelatum Principatum nostrum anno adhuc 1716-to migrassetis, isthicque in praedicto Oppido Armenopolitano vestrum fixissetis domicilium, et Schismate Orientalis Ecclesiae, Eutichianisque erroribus eiuratis, Vos Sacrae Romano Catholicae Ecclesiae univissetis, studuissetisque etiam servitium nostrum inter reliquos eiusdem Oppidi Cives quaesturae deditos pari modo promovere, cum negotiationibus vestris utilitatem Aerrarii nostri ad duotria florenorum millia quotannis ampliassetis, teque inter Senatores, et in Judicem subinde eiusdem Oppidi assumptum, qua Senatorem a viginti annis, nec secus in ea, quam ut Judex

A Karátsonyi család grófi czimere.

¹⁾ Huvász vagy Huvánta honi nyelvünkben is használt arab női keresztnév, (Kuháh: tisztá), jelentése: Klára.

gessisti, functione Consilia, operamque tuam in servitii nostri promotionem zelose, utiliterque convertisse, tum vero damni illius, quod a Pervianis in nostro Hungariae Regno anno 1735-to tumultuantibus Vobis ultra sex milia florenorum fuit illatum, non aliam quam, quae a Nostra fieri posset munificentia, refusionem consequi potuisse, fide digna nonnullorum Fidelium Nostrorum relatione acceperimus, in huius munificentiae Nostrae, quam a Clementia Nostra sperastis, consecutionem, multo magis vero fidelitatis, fideliumque vestrorum Nobis, Augustaeque Domui Nostrae quibusvis in occasionibus devote, et alacriter praestitorum praemium, ad peculiarem eorundem Fidelium nostrorum factam de Vobis commendationem Vos singulari hac nostra benignitate clementer duximus esse remunerandos, Vos imposterum quoque, Vestrosque posteros similia pari tenore, immo et maiora quovis tempore fidelia praestituros esse servitia nullae dubitantes, Te proinde Christophorum Karácson, Coniugemque tuam Mariam Magdalenam, et filios tuos Deodatum, Simeonem, ac Jacobum, filiamque Catharinam, ac per te praedictos Fratres tuos Nicolaum et Lucam pariter Karácson, illiusque Coniugem Susannam, huius vero Huvantem, ac Filios Christophorum, Karácson, Martinum, et Nicolaum, Filiamque Mariam iam natos, et imposterum Divina ex Benedictione nascituros, tuos eorumque Haeredes, et Posteros utriusque sexus universos

ex Caesareo, Regioque Principalis potestatis Nostrae plenitudine, et gratia speciali e statu, et conditione ignobili eximentes in caetum et numerum verorum Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus adnumerandos, cooprandos et adscribendos annuentes et ex certa Nostra Scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper tempo-

A Karácsonyi család
czímere.

ribus omnibus iis gratiis, honoribus, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisii, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteritates eorundemque utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eos exhibitae gratiae et clementiae, ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae nobilitatis signum haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum quadripartitum in medio umbilicali distinctum, quod argenteo colore formatum bilancem, duae vero a dextris coerulei coloris partes utrobique sirenem manu auream duplicem crucem tenentem, et rubri coloris partes a sinistris bovem subalbum cornubus aureis cornutum referunt, et continent; Scuto incumbit galea Militaris craticulata clausa, quam contegit Diadema Regium gemmis, et unionibus ornatum, ex eoque brachium humanum cataphracto indutum manu gladium evaginatum caesim stringens prominet; a Cono galeae laciniae, seu lemnisci hinc caeruleo et argenteo, inde vero rubro et aureo mixtim coloribus ad Scuti latera defluunt, illudque pulcherrime ambiunt et exornant; quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium Literarum Nostrarum pictoris industria, genuinisque suis coloribus illustrata lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur, Tibi Christophoro Karácson, praescriptisque tuis, ac per te praedictis fratribus tuis Nicolao et Lucae pariter Karácson, horumque praescriptis, haeredibus item et posteritatibus eorundem, utriusque sexus universis gratiose danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Vos a modo imposterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum dicti Principatus Nostri

*A Karátsonyi család
űsi czimere.*

Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, vel antiqua consuetudine usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae nobilitatis titulo, quo vos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aerum uti, frui et gaudere possitis ac valeatis, haeredesque et posteri vestri valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus praesentium Sigilli Nostri Secreti impendentis munimine roboratarum per vigorem. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae die decima quinta Mensis Iunii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quadragesimo Nono, Regnorum vero Nostrorum Nono.

Maria Theresia m. pr.   Ladislaus Gyulaffi L. B. de Rátoth,
Sigismundus Csató m. pr.¹⁾

A Karátsonyi család részére Mária Terézia királynő által 1749-ben adományozott czímer tehát a következő: a négyelt pajzs ezüst szívpajzsában mérleg, az első és negyedik kék mezőben arany kettős-keresztet tartó syren, a második és harmadik vörös mezőben fehér, arany-szarvu ökör látható. Sisakdísz: pánczélos jobb kar kivont

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött Liber Regius ez évre vonatkozó kötetének 815. l. s. köv.

kardot villogtat. Foszladékok jobbról kék-ezüst, balról vörös-arany. ¹⁾)

A Karátsonyi családnak, mely nem sokára a torontálmegyei beodrai uradalomra is királyi adománylevelet nyert s innen „beodrai“ előneve, ezen második czímerét azonban alig egy százados használat után Karátsonyi Guidónak (szül. 1817. megh. 1885.) a család legdicsőbb fiának a magyar haza és tudomány körül szerzett elévülhetlen érdemei kiszorították, hogy helyet engedjenek a még fényesebb grófi czimernek, mely a hazafias magyar-örmény családok közül ez egyetlen esetben jutott osztályrészül.

Karátsonyi Guidónak, ki különben is nejjével, puchói és csókai Marczibányi Máriával, minden előhaladást célzó mozgalomban páratlan tevékenységet fejtett ki, halhatatlan érdemei hívták fel az uralkodó figyelmét, hogy őt, a nemcsak őseinél, de erényeinél fogva is nemes férfiút törvényes utódaival egyetemben Bécsben 1859. február 7-én kelt legmagasabb elhatározásával előbb osztrák birodalmi grófságra emelje, mely méltóságát utóbb 1874. márczius 14-én Magyarországra is kiterjesztette.

A Karátsonyi családnak ezen, összes genealogiai műveinkben egyaránt közzétett grófi czimere a követ-

¹⁾ E czímert, melynek leírását Nagy I. (VII. 535.) és Siebmacher J. (IV. 287.) egyaránt tévesen adják, az országos levéltárban őrzött eredeti levél adata szerint, maga a czimerszerző kérte. E levél így hangzik:

Sacratissima Caes. Regia Maiestas Domina!

Domina Naturaliter Clementissima!

Reflexione ad humillimam nuper e genu flexo ad Sacratissimas Palmas porrectum Memoriale meum in forma proiecti, adiungo etiam insigne quoddam Nobilitare. Supplicando demississime, quatenus illud pro Gentilitio pro me duobusque fratribus meis approbare Maiestas Vestra Sacratissima clementissime dignetur. Gratiam Caesareo-Regiam precibus ad Deum jugiter fundendis remeriturus emorior.

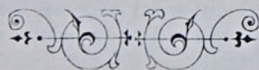
Maiestatis Vestrae Sacratissimae

humillimus perpetuoque fidelis subditus
Christophorus Karácson m. pr.

(Eredetije az országos levéltárban.)

kező: Négyelt pajzs, a harmadik és negyedik mező közé beékelt mezővel és vágott szív-pajzszzsal; ebben fönt vörös mezőben a koronás arany kétfejű sas, lent ezüst mezőben fekete mérleg. A nagy pajzs első és negyedik kék mezőben szemközt fordult koronás syren, melynek halfarka jobbra (balra) hajlik; baljában (jobbában) balra (jobbra) ezüst kettős keresztet tart, jobbját (balját) csipőjére illeszti. A második vörös mezőben jobbra fordult, két hátsó lábán álló ezüst bika arany szarvakkal, patákkal és farkkal. A harmadik vörös mezőben egyenest álló, szemközt fordult természetes medve, jobb első lábával egy kivont kard arany markolatát, baljában annak hegyét fogva, vízszintesen maga előtt tartja. Az ötödik befelé hajlott szélű beékelt ezüst mezőben ágaskodó, jobbra fordult kék párducz, torkából és füleiből kitörő tűzzel, jobbában babérkoszorús kivont kardot tart, baljában levágott török főt. Öt sisak; sisakdiszek: 1. (középső) a sas; foszladékok: arany-vörös, ezüst vörös. 2. a medve; foszladék: ezüst-vörös. 3. a kinövő syren; foszladék: ezüst-kék. 4. a kinövő bika; foszladék; ezüst-vörös. 5. a kinövő párducz, mind miként a pajzsban; foszladék: ezüst-kék. Pajzstartók (telamon): jobbról koronás kétfarkú természetes oroslán, balról koronás arany griff, mindkettő nyakán lelogó arany láncz. Jelmondat vörös szalagon arany betűkkel: „Pietate, Honore et Perseverantia.“¹⁾

¹⁾ Nagy I. (VII. 535.), Siebmacher J. (IV. 287.), Magyar Nemzetségi Zsebkönyv (I. 135.) e grófi czimert szintén közlik. — Ha e czimert közelebbi bonczkés alá vesszük, azonnal feltűnik, hogy annak alapelemeit az ősi és az 1749-ben Mária Terézia által adományozott nemesi czimer képezi s így a már előtűnik ismeretes hableány, mérleg és ökör (bika) czimerképekkel itt is találkozunk. Új bővítést nyer azonban ezen grófi czimer az uralkodóház czimerképén, a kétfejű sason kívül első sorban, a czimer-szerző neje révén, a Marczibányi család czimeréből, melyből a harmadik vörös mező medvéje és másod sorban Grácz város, hol a család egyik előkelő tagja mint első ötvös működött, honnan az ötödik ezüst mező párduczának czimerképét kölcsönzi.

Egy Sáházizján-költemény műfordításai.

A magyar olvasóközönség a világirodalomban is számottevő, elsőrangú örmény költőnek, — a moszkvai Lázárev-akadémia jubilált tanárának, Szêm-pád Sáházizján-nak már több szép költeményét ismeri, nagyobbrészt lapunk érdemtelen munkatársának: Simay Gergely, kir. tanácsos úrnak jeles műfordításai nyomán, a melyek valódi nyereséget képeznek a magyar irodalomra nézve.

Egyikét a szóban levő műfordításoknak, mely „Názáreáncz emlékére“ címet visel — ez alkalommal öt nyelven is bemutatathatjuk (Sáházizjánnak „Hérábáragáchosz czájn“ cím alatt Moszkvában 1881-ben megjelent forrásból; az arab, török és orosz fordítást a betűk hiánya miatt be nem mutathatjuk) a mint alább következik.

Mindenekelőtt az eredeti örmény szöveg álljon itt, úgy örmény, mint magyar betűkkel, — valamint a magyar fordításnak már ismeretes szövegével:

Ածեռազորն դու մահարման քեզ կանգնեցիր,
 Դէ նողանիւթ, որպէս երկուք կամ ործարար.
 Ջրզոր գրչով, սուրբ վաստակով ու սնծանծիր,
 Շունչ կենդանի եւ յետ մահունս նմեղիսացար:
 Ասա նոր Ազգ եւ նոր Լեզուդ իր ձեթենին,
 Բո ջրով քուսած, քեզ է քերուծ, ով Ստեփանոս,
 Խաղաղ մ'ուս. մի վերդուցիր, քմն է դալման,
 Խուսարի մէջ տյս մեզ ծագող Պրովէթևոս:
 Աշխարհն ծնար եւ աշխարհիս դարձար մշակ,
 Բայց չը տեսար այս աշխարհից սնդորրութիւն.
 Աշխատուոր մարդկան քածին է փշևայ պատե, —
 Ան քրտնաջան ոսկրներիդ խողաղութիւն:

Áczérákordz tu máhárczán khéz gánknéczhir,
 Vêch hoghániuth, vorbesz jérgáth gám vorczákhár;
 Hézor kêrcsov, szurp vászdágov u ánczánczir,
 Suncsh géntáni jév héd máhuán hántiszáczhár.

Aha Nor Ázk jev Nor Lézut jur czéthénin,
 Kho csêrov puszádz, khéz e pérum ov Szdéphánosz,
 Chághágh méná; mi vértovuir khonn e tápnin,
 Chávári mecs lujsz méz dzákovgh Prometheosz.

Ás-chárh dzénár jév áschárhisz tárczár mészág,
 Pájcz cshé dészár ájsz áschárhicz h ántorruthiun;
 Áschádávör mártgán pázsín e phêscáh bészág, —
 Ah khêrdnácsán voszgêrnérit chághághuthiun.

Nem kéz készítette emlék örzi sirod,
Nem rozsdásodó vas, sem porladozó kő;
A toll hatalmával vivtad ki babérod
Mit el nem pusztíthat a romboló idő.

Ime azon fáról, melyet te ültettél,
Az új nemzedék már édes gyümölcsöt szed;
Fénylő Prometheusz! világot löveltél,
Am de a nyugalmat soha sem élvezted.

Munka emberének nincs is pihenése,
Tövískoszorú jut neki osztályrészben:
Lebegjen fölötted a menny örök fénye,
S fáradt porhüvelyed nyugodjék békében!

Simay Gergely.

Görögül.

Ὅντιοι χαλκοῖο μνημῆιον οὔτε λίθοιο
Ἰδοῦσαι, τέχνης ἔργον ἐπιμερίης,
Ἄλλ' ἰσοῖ τε σέθεν κάματοι καλάμον τε φερανοῖ
Ὅντε σ' ἐῶσι θανόντ' ἄμμιγε τεθνάμεναι.
Καί τοι ἐλαίης ἔροσος, ὕδωρ ὃ ἐπήγαγες αὐτός,
Γλώσσα δίδοι καινή ἡλικίη τε νέη,
Θάσσαι δ' εὐφραδέμοις ὅς ἐν σκότει ἄμμι Προμηθεύς.
Λαιπετίων ἐφάνης, οὔνομα κλεινὸν ἔχεις
Πολλὰ μὲν ὦν ἀγαθῶ ἐπὶ κοινῶ τῶν ἐμόγησας
Ὅδ' ἐ τοι ἡσυχίη μισθός ἐγένετο πόρων,
Ἐργασίη γὰρ ἀνθρώποισι σταφρανοῦται ἀκάνθοις,
Ἄλλ' ὑπὸ γῆς ὑπνον μαλθακὸν ἀντιλάβοις.

Latinul.

Non tibi de saxo monumentum aut aere locasti,
Quod solita nomen proroget arte tuum,
Sed stilus iste potens et sancta industria fecit,
Vivat ut inter nos spiritus iste tuus.
Accipe quam tua fonte manus nutritiv olivam,
Hanc tibi turba recens et nova lingua dicant,
Sit tua blanda quies caeca nam nocte, Prometheus,
Quod tua fax fulsit laura parta tibi.
Publicus in vita multum te exercuit usus,
Nec tibi pace tamen contigit inde frui,
Nam labor in terris spinis decoratur acutis.
At tua defuncti molliter ossa cubent.

Németül.

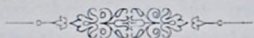
*Dir ward ein Monument, doch nicht, wie andre ragen
Von Steinen oder Erz, wie Menschenhand, sie schafft;
Durch deine Arbeit nur, dein Mühlen, dein Entsagen
Erscheint uns jetzt dein Geist in frischer Lebenskraft.*

*Von dem Olivenzweig, der emsig du begossen,
Schlingt sich, o Stepanos, auch um dein Haupt ein Reis,
Der du der Sprache Kraft und Geist uns hast erschlossen,
Und unsern dunkeln Weg erleuchtet, Prometheus!*

*Von keiner Rast noch Ruh, von keinem Erdenlohn
Hast du gemusst; nur Müh' und Arbeit war dein Loos:
Den rastlos Schaffenden lohnt eine Dornenkrone.
So schlummre, Müder, sanft im stillen Grabes Schoss!*

Midón kiváló költőnknek, Száházi zján-nak arcz-képét, életrajzát, s egyik újabb költeményének szintén igen sikerült műfordítását, mai számunkban, olvasó-közönségünkkel megismertetjük, — egyúttal alkalomszerűnek tartottuk a fenti polyglott egybeállítást is közreadni, főleg oly czélből, hogy hazai philologjaink szakértő figyelmét az örmény nemzet irodalmára és költészetére irányozzuk; a mely nemzet közállapotaira, a legutóbbi gyászos események következtében, politikai szempontból, három világrész nemzeteinek figyelve irányult!

Sz.

Csákány Ádeodát.

1819—1894.

A szamosújvári örmény kath. főtemplom nagy hangja búsan kongott 1894. nov. 26-án. Fájdalom és gyász volt hangjában: szomorú hangja azt jelentette, hogy az erdélyi örm. kath. papság egyik kiváló alakja elköltözött az élők sorából.

Nem lepett meg a szomorító jelentés, mely végét szakította 75 év munkásságának; mert már hosszú időn át napról-napra gyengült a test, mely végre is meghódolt a leghatalmasabbnak — a halálnak. De mégis, midón utolsó sóhajtását eltűnni láttuk ajkairól; midón bezárultak jósgot sugárzó szemei; midón elnémult örökre szívének dobbanása: akkor megdöbbenve állottunk a halottas-ágy mellett, mintegy kérdőleg: „Mely csend ez? Mi halál lett urrá néma falak között?”

Elköltözött! Ölébe fogadta a föld, melyről Flammation oly szépen mondja: „A gondolkodók homlokai; a szemek, melyek néztek, mosolyogtak, sirtak; a szájak, melyek szerelemről énekeltek; a rózsajkak és márványkeblek; a munkások karjai; a harczosok izmai, a legyőzöttek vére; a gyermekek és az aggok, a jók és gonoszok, a szegények és gazdagok: minden a mi élt, minden a mi gondolkodott, ugyanabban a földben fekszik.“

Ott fekszel te is drága halott!

És az én szemeim megállapodnak rajtad, a szeretetnek azzal a búskomor érzetével, „a mely összeszorítja szivünket, mikor gondolatunk egy drága lény felé repül, kitől kegyetlen távolság választ el bennünket.“

Egy enbert sirattunk meg benne, ki nem volt nagy, ki világra szóló alkotásokkal nem örököltette meg nevét; de a kit nagygyá tett azoknak tisztelete és szeretete, kiknek társaságában mozgott.

Szenteljünk azért néhány sort az ő emlékezetének!

*

Csákány Adeodát született Szamosújvárt 1819. június 24-én. A szamosújvári alsóbb iskolák elvégzése után Kolozsvárra ment, hol 1838-ban tett sikeres vizsgát a philosophiai tanfolyamból. Az az érzelem, mely a kis gyermek szivét áthatotta, az ifjúban erős elhatározássá vált: pap akart lenni. És óhajta valósult; mert boldogemlékezű Kovács Miklós erdélyi püspök őt a gyulafehérvári papnöveldebe, mint örmény szertartású növendékpapot felvette. A theologiai tanulmányok befejezése után Lembergben Stefánovics Sámuel Cyril érsek 1842. szept. 15-én pappá szentelte.

Mint segédlelkész kezdette meg működését Szamosújvárt. Már 1851-ben a helybeli népiskolákban hitelemző és örmény tanító; de a jó készütségű fiatal papot Haynald Lajos akkori erdélyi püspök 1855-ben az erzsébetvárosi örmény kath. Rafaelféle középiskolához nevezte ki tanárnak. Itt azonban csak egy évet töltött; visszajött és elfoglalta előbbi állását. Végre 1863-ban Szamosújvár képviselő testülete gymnasiumához tanárrá választotta

meg, mely választást az erdélyi püspök, mint a középiskolák legfőbb igazgatója, örömmel hagyott jóvá. Ezen idő óta folytonosan Szamosújvárt láttuk őt a gyermekek között, mint tanítót és nevelőt, kinek gyakori szelid szavai még most is emlékünkből élnek. Kopár Simon esperes-plebánosnak 1879-ben történt halála után előbb Szolnok-kerületi alesperesnek, később főesperesnek nevezetett ki és így a kerületben ő nyerte el az első méltóságot.

Mint pap 52 évig munkálkodott az Úr szőlőjében. Az ifjú szónok szavait, lelkes beszédeit szívesen hallgatták; hévvel, lelkesültséggel beszélt mindenkor: keresetlen szavaival erényt, erkölcsösséget és vallási buzgóságot hirdetett, és mindezeket példaadólag ő is — gyakorolta. Valódi pap volt, ki igazán elmondhatta magáról: „Én vagyok a jó pásztor.“ Papi kötelmeinek nem volt egyszerű sáfára, de hivatásból végezte mindenkor a legnehezebb functiókat is.

Midőn 1893-ban aranymiséjét mondta el, a kerületi papság tiszteletének, s ragaszkodásának őszinte jeleül díszes kehelylyel ajándékozta meg az agg főpapot, szeretett főesperestjét, hogy 50 év után abból ajánlja fel, mutassa be aranyáldozatát a szeretet Istenének.

Mint tanár az iskolában tudott kedélyes is lenni, de ha kellett a szigort is alkalmazta. Tanítványai mindenkor a legnagyobb szeretettel halmozták el. Midőn 1890-ben negyven éves tanárságát jubilálta, egykori tanítványai a legszebb megtiszteltetésben részesítették: száznál több arczképpel ellátott díszes ébenfa-albummal lepték meg. Estve fáklyás menetet rendeztek; a szónok egykori tanítványa: dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő volt, ki hozzája olyan beszédet intézett, minőt sugalt a tanítvány szíve, szeretett volt tanára iránt. Az ünnepélyt fényes társasvacsora fejezte be. Így tisztelték meg a jó professort a hálás tanítványok.

Mint embert kedvelte, tisztelte őt mindenki valláskülömbőség nélkül és alig volt valaki, kinek ne lett volna „pap bácsi-“ja. — Bár hosszú idő nehezedett vállaira, mégis — míg le nem verte a betegség — folyton

ton munkálkodott. Még az utolsó napokban is ő maga végezte dolgait. Tevékeny részt vett a közügyekben; tagja volt Szolnok-Dobokamegye bizottságának és Szamosújvár város képviselő-testületének.

Igazi jó lélek lakott benne. Örvendett mások boldogságán; az ő legnagyobb boldogságát pedig az képezte, ha másokkal jót tehetett.

Felkereste őt a királyi kegy is. 1893. november 12-én tüzték mellére a legfelsőbb királyi kitüntetést: a Ferencz József-rend lovagkeresztjét. Mintha most is előttem állana a lovaggá avatott főesperes, midőn megköszönte a királyi kegyet. Elgyengült hangján meglátszott a meghatottság, az elérzékenyedés. Jól emlékszem, könyezve mondá: „Napi imáimban és szent miséimben nem feledkezem meg Ő Felsege drága életéről és kérni fogom Istent, hogy Őtet a magyar hazának és hű alattvalóinak boldogítására sokáig tartsa meg.“

Arról, hogy nem kereste a kitüntetést, tanuskodik az ő őszinte szava. „Most már — így szólott hozzája egyik tisztelője — a Ferencz József-rend lovagkeresztje díszíti mellét.“ Mire ő: „Küldöttek volna inkább egészséget.“

Ezen időtől fogva csakugyan hanyatlani kezdett egészsége. A gyengélkedő lovagot látva tréfásan mondogatták: „Milyen lovag, nem is tud lovagolni“ — és ő erre csak egy-egy mosolylyal felelt.

Ezt a mosolyt is elrabolta a halál!

Már nem szenved ő többet! Lenyugovék... és pihenő ágya az örök sír!

Elszállt a lélek, de neve élni fog, éltetni fogja azt a jó emlékezet! Elköltözött „pap bácsi“! lengjen sírod felett a béke szelleme és virraszson tieidnek szeretete!

Esztegar Gergely.

Kisebb közlemények.

A magyarok eredetéről. Gróf Zichy Jenő közelebbről nagy és előkelő közönség előtt tartott felolvasást, illetve szabad előadást, Székes-Fehérváron, a magyar nemzet eredetéről és ősi ha-

zajáról. A nemes gróf elismerésre méltó fáradsággal s temérdek költséggel megszerezte és átkutatta a régi ázsiai népek vándorlását tárgyaló, ritka és rendkívül drága könyveket, — görög, perzsa, arab, örmény és khinai források nyomán azon meggyőződésre jutott, hogy a magyarok — mint a régibb nemzeti hagyományok is tartják, — csakugyan a hun-skytha népek leszármazottjai. Érdekes azon adat is, melyet valamely örmény forrásban talált Zichy Jenő gróf. Ez arról szól, hogy mikor Attila a catalauni csatatéren hadakozott, — ugyanakkor vezérei megverték keleten az örményeket és királyukat elfogták. Az örmény fejedelem ekkor így szólt a hunokhoz: »Hát már elfelejtette úratok, hogy ő is — Szász-sánida?!«

A szulduzi leány előadása. Sok örmény nő gyült össze Phájdágáran (Ghárátágh) török-örmény kerület egyik helységében. Csak még az előadó hiányzott. Küldöttség hívta meg a kerület legeszesebb leányát, hogy szabad előadást tartson nekik valami érdekes tárgyról. A leány Szulduzból eljött, tiszteségesen kőszönt, azután elfoglalta a számára készített helyet. Csend uralkodott; senki sem merészeli kérdést intézni a most jött vendéghez; végre megnyílt egy leány nyelve: — Azért hívtunk, hogy valamiről tarts nekünk előadást. Mi újat tudsz? — Szeretett nővérek! Sok új dolog van, melyek mindenikéről sokat tudnék elbeszélni; de most egész nemzetünk figyelmét ez az új kérdés foglalkoztatja: »Minő eszközt kell használnunk arra, hogy nehéz körülmények közt élő nemzetfeleink megszabadulhassanak a nyomasztó ozmán igától.« E kérdéssel foglalkozik most minden örmény ember; ezért az ügyért kell minden örménynek fáradoznia, legyen az városi vagy falusi, nemes, közember, egyházi személy, férfi, nő, gyermek, vagy leány. Fogjon kezét mindenki, az észhez eszet tegyetek. Hazánk szabadsága tőlünk függ; mindnyájan tartozunk kötelességünket teljesíteni, tartozunk segédkezet nyújtani e szent ügy megvalósításához: a gazdag pénzzel, a lelkész praedicationnal, a tudós észszel, az öreg erős buzdítással, az anya azzal, ha fiát, — a menyasszony, ha vőlegényét, — az ifjú, ha saját személyét; a nővér, ha fivérét, vagy ha a szükség úgy hozza magával, önmagát adja. — Jaj nekem! hát egy asszony, vagy egy leány mit képes-e tenni? — Igaz, az asszony, a leány erőtelen, gyöngye teremtes; de azért ő is sokra képes. Ha Jéghise történelmét olvasátok, látni fogjátok, hogy mily nagy munkát végeztek ősanánk az ötödik században a Vártán-féle háborúk ideje alatt; mennyi nyomort, üldözést, kint elviselhetlen napot, nélkülözést szenvedtek a hazáért. És vajjon nővérek, mi nem vagyunk-e ezeknek gyermekei? Vajjon nem-e azon nemzet vére buzog ereinkben? És ha igen, akkor mi is képesek vagyunk úgy mint ők, nagy tetteket véghez vinni, ha — akarunk. Végre szeretett nővérek, szeressétek ti is ezt a szent ügyet, segítsetek tehetségtekhez képest; mert ne fe-

lejtkezettek meg arról, hogy porszemekből lesznek a halmok és vízceppemből — a tengerek...

Az örmény konyha különleges produktumai lassanként már szélesebb körökben is elterjednek. Így a Kürthy Emilné szakavatott szerkesztésében közelebről megindult »Háztartás« című, havonként háromszor megjelenő közlöny »Vidéki különlegességek« rovatában, a dála uzi készítmódjának leírását találjuk »Delila« aláírással; a mit ezennel szószerint reprodukálunk: A dálausi egy igen kedves és újév alkalmával elmaradhatlan csemegéje az örményeknek. Egy évben egyszer, csakis újévre készítik minden háznál s mindenki igyekszik távollevő rokonainak vagy jó ismerőseinek kedveskedni a dálaúzival. Készítése igen egyszerű. Egy fertály mézhez egy kupa tisztított diót kell venni. A mézet egy cseréplábosban a tűzhöz kell tenni; ha pirosodni kezd, beletesszük a darabokra felvagdalt diót és folytonosan keverjük, míg barna színt vesz a keverék; ekkor hozzáadunk egy reszelt citromhéjat és két kanál mákot, mit előbb serpenyőben megpörköltünk. E keveréket — is folytonosan keverve — még egy kis ideig a tűzön hagyjuk. Ha készen van, ostyát lapítóra teszünk és reá öntjük a dálaúzit melegen, melynek olyan alakot adunk, a milyent akarunk; de a kezét hideg vízbe kell mártani és úgy kell elbánni a dálaúzival, különben kezünkhöz ragad. Lehet még czukorkákkal is csinosan feldíszíteni; azután hűlni hagyjuk. — A szerkesztőnő még a lap végén közölt üzenetek rovatában is reflectál e közleményre, — a hol azt írja a beküldőnek: »Az örmény csemegék kitünő megnyitói a »Vidéki különlegességek« rovatának. Nagy halára kötelez Nagysád, ha minél sűrűbben keres fel bennünket!« — A mi magát a magyar háziasszonyok ezen újonnan megindult közlönyét illeti, szívesen kijelentjük, hogy sok jó indulattal és határozott tehetséggel szerkesztett irodalmi vállalatnak látszik; s ha a beköszöntő — programján hangoztatott helyes, komoly és üdvös irányú elveit mindvégig hiven valósítja meg, — s mint egyik szerkesztői válaszában jelzi, a beteges »fin de siècle« szellemét a laptól távol tartja: valóban sok közhasznú szolgálatot tehet a magyar társadalomban!

Irodalom és művészet.

Lusigman főherczeg munkái. A »Paris-Piano« zenészetű lap »Le Cri-Cri« című melléklete közli az örmény főherczeg: Lusigman Guido életrajzát; ebből látjuk, hogy Ő Fensége sajtó alá készítette francia-örmény és török-francia szótárait. Író mondja, hogy mindkét szótár sokkal tökéletesebb mindazoknál, melyek eddig napvilágot láttak. Ő Fensége elkészült I. Nápoleon történelmével is; ezeken kívül szándéka világtörténelmét, mely Velencében nyomult, kibővíteni és tíz kötetben újra kiadni. — A »Le Cri-Cri« azon száma, melyből ezen adatokat vettük, közli Ciprus utolsó ki-

rálánya: Kornaro Katalin, Lusignan Guidó főherczeg, ennek elhalt neje: Lusignan Mária és fia Lusignan Leo arczképeit is.

Alkalmi díszfüzet. A hírneves moszkvai örmény költő: Sáházizján Szempád, kinek sikerült arczképe jelen füzetünk élén látható, a »Jubileum évfordulója« czim alatt igen szépen illusztrált eredeti örmény irodalmi diszművet adott ki, melyből a jubilált író egy példányt saját kezű aláírásával ellátva nekünk is megküldött. A díszfüzet gazdag tartalma következő: Szátátheán Mánug (Lermontov-örmény fordítójának) emlékére (arczképpel). Jubileumi beszéd. Názareáncz István emlékére. (Ennek a költeménynek műfordításait — öt nyelven — jelen füzetünk közli). — Utolsó kívánság (költemény). — A vándor lélek. (Ezt a költeményt Sáházizján a mi lapunk számára írta.) — Az elnémult lant. (Ezt a költeményt magyar fordításban az »Armenia« után több hazai lap közölte). — Megbecsülhetlen drágakő. (Költemény). — Der-Hágopeán ezüstmegyegzőjére. (Költemény). — Aldozatok. (Ezt a szép költeményt jelen füzetünk hozza). — A költő sirjára. (Ennek a költeménynek magyar fordítását is közölte az »Armenia«). — Jubileumi benyomások (hat fejezetben). — Végszó. (Mind a tizenkét közlemény alkalmas kezdő- és záródíszszel van ékesítve). A kiállítás az örmény nyomdászat remeke; büszke lehet gyönyörű kiadványával Párchutárián nyomdája (Moszkva, 1893.)

Örmény zenedarabok. 1. Erzeroum-Galop. Souvenir d' Armenie, tres brillant »pour piano.« Par Frédéric Brevet. Hommage respectueux à Son Altesse Royale le Prince Guy de Lusignan. S' adresser à l'auteur: 35, rue Séguin, Paris (Chapelle). Prix 9 fr. (Erzerumi gálop. Örményországi emlék, három zongorára irt csillor, Frédéric Brevettől. Tisztelete jeléül Ő királyi Fensége Lusignan Guido főherczegnek. 35 szám, Séguin utca, Paris. Ára 9 franc. — 2. Armenia »Mazurka de Salon« pour piano. Par A. Danvers. Dédié à Son Altesse Royale Mgr. le Prince Guy de Lusignan. S'adresser aux Éditeurs M. M. Godefroy et Danvers, 11, rue d' Hauteville, Paris. Prix 5 fr. (Armenia — Salon-Mazurka zongorára Danvers A.-tól. Ő kir. Fensége Lusignan Guido főherczegnek ajánlva. Kiadók: MM. Godefroy et Danvers, 11 sz. Hauteville utca, Paris. Ára 5 franc.

Közgazdasági élet.

A székelyföldi vasútak kiépítési tervének a megvalósuláshoz közeledése bennünket is több oldalról érdekel. A közvetlen összeköttetés melybe ezáltal az erdélyi részek — Románián keresztül — Odes, sával, illetve a Fekete-tenger kikötőjével jutnak, az egész Kelet kereskedelmi piaczeit egy nagy lépéssel közelebb hozza hazánkhoz, — s a Székelyföldről a kisázsiai partokig, majd (az ottani tervezett vasútak kiépültével) egész Örményországig egyenes és a

legrövidebb közlekedési kapcsolatot létesít. Ma-holnap elmondhatjuk, hogy a magyar haza és az örmény őshaza közötti, eddig óriásinak látszott földrajzi távolság, a közlekedési eszközök tökéletességéből fakadóan, már legyőzött!

Mi újság az örmény világban?

Vérengzések Török-Örményországban. A közvélemény a török birodalomban még mindig háborog az örményországi vérengzések miatt. A Tiflisben megjelenő Arczánk (Viszhang) című örmény lap azt írja, hogy a torzsalkodások a Szászun kerületben lakó örmények és a mohamedán törzsek közt már a nyolczvanas évek óta tartanak. Hogy itt nem lehet szó csak a kurd rablók portyázásáról, az már abból is kitűnik, hogy akkor a kurd törzfőnökök közül többen kaptak a török kormánytól kitüntetések és rendjeleket az örményeken elkövetett kegyetlenkedések miatt. A kurdok ez év (1894) augusztus havában megrohanták Szenik örmény várost és egy birkanyáját elhajtottak. Ez újra okot adott a torzsalkodásra és az ellenségeskedések kitörését vonta maga után. A török kormány ellen nagyon felingerelte a szegény hegyi lakókat az, hogy óriási adót vetettek ki rájuk: végre az elégedetlenség nyíltan is kitört. A károsultak, kik nagyon jól tudták, hogy a kormánytól mit se remélhetnek, s hogy esetleg még forradalmárok deklaráltatnak és fegyveres erővel fojtják el elégedetlenségüket, a szomszéd falvakkal egyetértve, megtámadták a kurd falvakat, leölték a kurd rablókat és az elrablott birkanyájukat visszavették tőlük. Erre aztán 10 kurd törzs felkerekedett és — rendes török katoság is csatlakozván hozzájuk — megtámadták Szeniket, mely egy kis megerősített hegyi község; de 17 napi ostromlás után sem tudták bevenni, azért ismét elvónultak. Míg ezek Szászun kerületben történtek, más kurd törzsek Mus kerületét támadták meg és néhány falut feldúltak. A kurdok a mus-i kormányzóhoz fordultak panaszuikkal és ez küldött is az örmények ellen csapatokat, de ezek visszaverettek. Mikor a kormányzó látta, hogy erőszakkal mire sem mehet, cselhez folyamodott: békét és adómentességet ajánlott fel az örményeknek és ezáltal az örmény főnököket magához csalta: elfogatta és kivégeztette. Ebből okulva a szászuni örmények, elsánczolták magukat falaik közt. A mus-i török kormányzó segílyt kért az erzerumi pasától, a ki 2500 katonát bocsátott rendelkezésére. Ezekkel együtt Szászun ellen vonult, de ennek lakói előzőleg már Dálvorikba, egy megerősített városba menekültek. Ezt bevették a törökök és ekkor követték el az ismeretes kegyetlenségeket.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
